

Magyar nyelv.

Petőfi: A Tisza.

III. osztály.

Óravázlat.

I. Számonkérés.

1. Helyesírás: A *t, d, n* végű igék a jelentő mód jelen idejében.
2. Bársony István: Pető a csordás.
3. Házi írásbeli feladat: Jellemrajz egy tetszésszerű ismerőről.

II. Ráhangelés.

Petőfi Nagyaron, a Tisza és a Túr találkozásánál.

III. Célkitűzés.

Hogyan merült el Petőfi a Tisza partján a természet gyönyörűségeinek élvezésében?

IV. Tárgyalás.

1. A költemény bemutatása.
2. A szelíd és a haragos Tisza ellentéte.
3. Másodszori olvastatás és tartalmi megbeszélés két részben:
 - a) a szelíd Tisza (1—11. szakasz);
 - b) a haragos Tisza (12—15. szakasz).
4. A költemény stílusa, rímelve.

V. Összefoglalás.

Házi írásbeli feladat: Séta a Tiszaparton; Kirándulás a Maros torkolatához.

Tanítás.

I. Számonkérés.

1. Helyesírással kezdjük munkánkat. A táblához megy G! [Tábla, füzet.] Újítsuk fel a *t, d, n* végű igék írását a jelentő mód jelen idejében! Irjuk: *Te fizetsz, vessző, mi fizetjük, vessző, én fizetek, vessző, ti fizettek, pont. Ugyanígy: Te rozst aratsz, ő a búzát aratja, én aratok, ti is arattok. Más: Te ma-*

szadsz, én is maradok, ti szintén maradtok. Még egy ilyen példát: Te engedsz, mi engedjük, én engedek, ti is engedtek. Más: Mi megüzenjük a hírt, én üzenek, ők is üzennek. Hasonló példa: Mi fenjük a kést, én fenek, ők is fennek. Elég.

2. Mit olvastunk legutóbb, H.? (Bársony István: „Pető a csordás” című jellemképét.) Hol találkoztunk képzeletben Pető csordással, N.? (A legelőn egy dombtetőn mozdulatlanul ül... Csak néha zavarja meg egy kolompos tehén vagy egy gömbölyű üsző...) Milyen embernek ismertük meg Petőt, S.? (Nem ismeri az önzést... Boldog ember, mert minden az övé: neki virágzik a rét, frissében élvezi a vetés felett suhanó szellőt, a zöld gyep az ő pihenőhelye... Bölcs ember, mert jól tudja, hogy nem az uraságé a föld, hanem azé, aki rajta tölti egész életét, nem az uraságé a csorda, hanem azé, aki vele bánik... Irigylésreméltó ember, mert nem ismeri az elégedetlenséget, az irigységet, a törtetést...) Mit tanultunk Pető csordás életéből, K.? (Az önzés, a nagyravágyás, az irigység teszi az embert boldogtalanná.) Miért jellemkép ez, F.? (Mert Pető csordás testi-lelki tulajdonságait ismertük meg belőle.) Mit kell tudnunk az íróról, R.? (Bársony István a természet rajongója, az erdők, mezők, puszták, lápok írója.)

3. Miről fogalmaztunk, K.? (Jellemképet írtunk egy tettségszerinti ismerősünkről.) [A füzetek megtekintése.] Dolgozatát olvassa B.!

Egy régi ismerősöm.

Valahányszor kimegyek a földünkbe, mindig találkozom az ottani csószszal, N. bácsival. Érdekes ember ez. Érdessé teszi nemcsak a külseje, hanem a lelkivilága is.

Hatvan év körüli, alacsonytermetű, vékony, nagyhajú és nagyszakállú egyén. Szakálla azért hosszú, mert megfogadta, hogy amíg újra nem lesz nagy Magyarország, nem vágja le. Fogadását meg is tartja. Ruházata nyáron egy ócska nadrág, amit az egyik madárijesztőtől kölcsönzött. Oldalán pisztolya lóg, kezében mindig vasvillát hord. Pisztolya csak ijesztésre való, mert olyan rozsdás, hogy nem sül el.

N. bácsi becsületes ember. Kötelességét, a földek őrzését híven teljesíti. Nincs is semmi lopás, amióta ő a csósz. Ennek megvan az oka. Ő tudja, hogy maga nem őrizheti a Gyálai-rétet. Ezért segítségül hívja kutyáját, sőt ha jó idő van, ingét is. Kutyája úgy ismeri az embereket, mint a gazdája. Ingét, ha érik a szőlő, kiteszi a föld végére, s minthogy csak egy inge van, jól ismerik azt a tolvajok, s azt a földet nem tántják. Furfangos ember. Ha a tolvaj tagadja bűnösségét, különböző kérdésekre úgy összezavarja, hogy annak végre ki kell nyögnie az igazságot. Ilyen módszerekkel védi a gazdák vagyonát.

Nagy bajban vannak most a gyálairéti földtulajdonosok, ugyanis a

hivatását lelkiismeretesen teljesítő császár lemondott. Sok kár lesz a földön. (B. J.)

Jól választotta-e meg B. a tárgyát, H.? (Jól választotta meg, mert igen érdekes emberről írt jellemképet.) Magunk elé tudjuk-e képzelni a gyálairéti császárt, S.? (Jól el tudjuk képzelni, mert B. megismertette külsejét és lelki tulajdonságait.) Száraz leírást adott róla, vagy hangulatosan írt, F.? (Hangulatosan írt: külső megjelenését tréfásan adta elő, bizonyára túlozva, de így érdekesebb; lelki tulajdonságait nem elmélkedve ismertette, hanem jellemző esetekkel szemléltette.) Halljuk a szerzőt! (Nem túloztam, hanem az igazsághoz ragaszkodtam. Különös emberről van szó, azért is írtam róla.) Jól van. Két kifejezés helyesbítésre szorul. No G.! (Nem a földünkbe megyünk, hanem a földünkre.) Helyes megjegyzés. Olvasd el azt a mondatot, amelyben arról van szó, hogy a császár szőlőérszakra ingével riasztja el a tolvajokat. (Ingét, ha érik a szőlő, kiteszi a föld végére.) Egyszerűsítsd! (Ha érik a szőlő, kiteszi ingét a föld végére.) Így jobb. Milyen szerkezeti tagoltságot észleltél, K.? (Hármas tagoltságot a bevezetés-tárgyalás-befejezés szellemében. A bevezetésből megtudjuk, hogy egy érdekes emberről van szó, a tárgyalás első része külső tulajdonságait, második része lelki tulajdonságait tartalmazza, a befejezésben a derek császár lemondását sajnálja.) B. érdemes munkát végzett. — Kiről írt K.? (S. bácsiról, a felsővárosi gyerekek kedvencéről.) Hát F.? (A tejeseinkről.) D.? (Egy mérges természetű fiúról.) H.? (Nagyanyámról.) Valamennyien jól választották meg tárgyukat. — Most térjünk át egy igen kedves új foglalkozásra!

II. Ráhangolás.

Petőfi egyik utazása alkalmával a szatmármegyei Nagyar községben lakó barátját látogatta meg, ott, hol a kis Túr folyó a Tiszába torkollik. [Falitérkép.] Néhány kellemes, csendes, zavartalan napot töltött ott, elmerülve a falusi békének és a természet szépségeinek élvezésében. Meg-megfordult a Tisza partján, s elragadtatással emlékezett meg *Utri leveleiben* felejthetetlen élményeiről: „Úgy szeretem e folyót! talán azért, mert tőtől-talpig magyar: hazánkban születik és hazánkban hal meg, és éppen az Alföldön vándorol keresztül, az én kedves Alföldemen!” Csak természetes, hogy boldog nagyari napjainak halhatatlan emléket állított *A Tisza* című költői remekművében.

III. Célkitűzés.

Lássuk, hogyan merült el Petőfi a Tisza partján a természet gyönyörűségeinek élvezésében! Nyissuk ki könyvünket a ... lapon!

IV. Tárgyalás.

1. A költemény bemutatása.

A Tisza.

1. Nyári napnak alkonyulatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál,
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.
2. A folyó oly simán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotoljék habjai fodrába'.
3. Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér táncot
[jártak),
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.
4. Ahol álltam, sárga fűvenyszőnyeg
Volt terítve s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarjú-rendek,
Mint a könyvben a sorok, heverték.
5. Túl a réten, néma méltóságban
Magas erdő; benne már homály
[van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne, s folyna
[vére.
6. Másfelől a Tisza túlsó partján,
Mogyoró- s rekettyebokrok tarkán,
Köztük egy csak a nyílás, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.
7. Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők úsztak át az égen.
Legmesszebből rám merengve
[néztek
Ködön át a mármárosi bércek.
8. Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha füttyen-
[tett be.
Nagy távolban a malom zúgása
Csak oly volt, mint szűnyog don-
[gása.
9. Túlhan, velem átellenben éppen
Pór menyecske jött. Korsó — ke-
[zében.
Korsaját míg tele merítette,
Rám nézett át; aztán ment sietve.
10. Ottan némán, mozdulatlan álltam.
Mintha gyökeret vert volna láttam,
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.
11. Ó természet, ó dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni
[véled!
Mily nagy vagy tel mentül in-
[kább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mon-
[dasz. —
12. Késő éjjel értem a tanyára
Friss gyümölcsből készült vacso-
[rára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk,
Lobogott a rőzseláng mellettünk.
13. Többek között szóltam én hozzájuk:
„Szegény Tisza, miért is bántjátok!
Annyi rosszat kiabáltok róla,
S ő a föld legjámborabb folyója.“
14. Pár nap mulva fél-szendergésemből
Félrevert harang zúgása vert föl.
„Jön az árvíz! jön az árvíz!“
[hangzék,
S tengert láttam, ahogy kitekinték.
15. Mint az örült, ki letépte láncát.
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bögve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot.

2. A szelíd és a haragos Tisza ellentéte.

Ebből megtanulhatjuk, hogyan kell a természet szépségeit meglátni és azokban gyönyörködni. A Tisza két ellentétes természete szerint hány részből áll ez a költemény? G.! (Két részből: a szelíd Tiszából és a vad Tiszából.) Először símán, szelíden ballagó folyónak rajzolja a költő, hogy annál élesebben fejezze ki a kiáradt, szilaj, megvadult Tisza ellentétét; az olvasót édes szendergésbe ringatja a természet ünnepélyes némaságának élvezése, hogy annál riasztóbb és megdöbbentőbb hatása legyen a félrevert harang zúgásának. Az ellentétes hangulatnak megfelelően az első rész *leírás*, a második rész pedig *elbeszélés*.

3. Másodszori olvastatás és tartalmi megbeszélés.

Ezeknek előrebocsátása után olvassuk el költeményünket még egyszer!

a) Figyeljük meg a szelíd Tiszáról szóló leírásban a tájkép megrajzolásának sorrendjét s a költő természetszeretetének kifejezését! Kezdje H.! (*Nyári napnak alkonyulatánál Megállék a kanyargó Tiszánál...*) Tovább B.! (*Semmi zaj...*) S.! (*Ottan némán, mozdulatlan álltam...*) Elég. — Mikor kereste fel Petőfi a Tisza partját, K.? (Nyári alkonyatkor.) Hol szemlélte mámorba ringató szépségeit? (A Túr torkolatánál.) A költő egy helyről szétnézve rajzolja le a tiszai tájat, mindig távolodó sorrendben. Hol tapasztaltuk ezt a tájfestő eljárást? R.! (*A Hortobágy* című tájképében.) Milyennek látta Petőfi magát a folyót, S.? (Szelíden ballagott... Tükrén a piros sugarak táncoltak...) Milyen látványosság volt a folyó egyik partján, F.? (Sárga fővényszőnyeg... A réten túl magas erdő...) Mi volt a túlsó parton, L.? (Mogyoró- és rekettyebokrok tarkáltak... templomtorony látszott...) Mi díszítette az eget, R.? (Rózsafelhők...) Mit lehetett a messzi háttérben kivenni. D.? (A mármarosai bérceket...) — Mivel emeli ki a költő a táj szelíd nyugalma és néma méltóságát? B.! (Egy madár csak néha füttyentett, s a távoli malom zúgása olyan volt, mint a szúnyog dongása.) Ezt a hangulatot fejezi ki a parasztmenyecske pillanatnyi szerepeltetése is. Hogyan, N.? (Korsóját telemerítette vízzel, aztán szó nélkül, sietve eltávozott.) — A hangulat a 10—11. szakaszban tetőpontját éri el: a természet szépségei megbűvölték a költőt, s kifejezi azokat az érzelmeket, amelyek a bájos tiszai táj szemlélése során a lelkében támadtak. Hogyan tört ki rajongó természetszeretete, Z.? (A lába gyökeret vert..., lelke mámorba szédült..., a természetet megszólítja: Ó természet, ó dicső természet..., aztán kérdést intéz hozzá: Mely nyelv tudna veled versenyezni?..., szép képtelenséggel emeli ki nagyságát: mentül inkább hallgat, annál többet és szebbet

mond.) Helyes. Látjátok, így kell a természet könyvéből olvasni! Nem ok nélkül mondja a költő, hogy a réten a levágott sárjürednek, Mint könyvben a sorok heverték; valóban mindebből olvasni lehet, mert a természetben mindennek értelme van, s az olvasnitudó előtt feltárul minden rejtett szépsége.

b) Nézzük tovább, hogyan beszél el Petőfi a Tisza rakoncátlan viselkedését! Olvassuk karban, mégpedig két szakaszt halkán, kettőt pedig fokozott erősséggel! (*Késő éjjel értem a tanyára Friss gyümölcsből készült vacsorára... Pár nap mulva félszendergésemből Félrevert harang zúgása vert föl...*) Beszeld el a Tisza kiöntésének körülményeit, G! (VacSORA közben beszélgettek... Petőfi a föld legjámborabb folyójának nevezte a Tiszát... Pár nap mulva félreverték a harangot... A Tisza, mint az örült, vágatott a rónán át...)

4. A költemény stílusa, rímelése.

A költemény különös varázsa abban áll, hogy a költő valósággal lelket ölt a természetbe: mindent megelevenít, megszemélyesít. Emeljük ki a szemléletesség megnyilvánulásait! [A tanulók könyvbe néznek; a jelentkezők szerepelnek.] G! (*Ott, hol a kis Túr sief beléje, Mint a gyermek anyja kebelére = hasonlat.*) K! (*Síma tükrén a piros sugárok, Mind megannyi tündér, táncat jártak... = megszemélyesítés.*) R! (*Nagy távolban a malom zúgása Csak olyan volt, mint szúnyog dongása = hasonlat.*) T! (*Legmesszebről rám merengve néztek Kődön át a mármárosi bércek = megszemélyesítés.*) [Igy tovább.] Ügyeljünk a szép jelzőkre is! S! (*Kanyargó Tisza.*) H! (*Síma tükör, piros sugárok, parányi sarkantyúk.*) D! (*Sárga fővényszőnyeg, néma méltóság.*) [Igy tovább.] — Befejezésül vizsgáljuk meg a költemény rímelését! [A tanulók a könyvbe néznek.] K! (Páros rím, képlete: a a b b.)

V. Összefoglalás.

Miben gyönyörködtünk most, H.? (—) [Tábla, füzet.] Hogyan keletkezett ez a költemény, G.? (—) Hány szerkezeti egységből áll, L.? (—) [Tábla, füzet.] Milyen sorrendben állította össze Petőfi a tiszai táj hangulatos képét, B.? (—) [Tábla, füzet.] Mi teszi költeményünket olyan hangulatossá, S.? (—)

Petőfinek ezt a remekművét könyv nélkül kell tudni, mégpedig óránként 2—2 szakaszt.

Házi írásbeli feladatunkban szintén hangulatos fogalmazásra kell törekednetek. Két feladat közül választhattok; az egyik: *Séta a Tiszaparton*, a másik: *Kirándulás a Maros torkolatához*.

A tábla és a füzet képe:

(Petőfi Magyarországon, a Túr torkolatánál.)

1. *A szelíd Tisza: a folyó,*
az egyik part,
a túlsó part,
az ég,
a messzi háttér,
a hangulat.

} *Leírás.*

2. *A vad Tisza.*

Elbeszélés.

Szántó Lőrinc.

Történelem

Hunyadi, a kereszténység védőpajzsa

III. osztály.

(A nándorfehérvári győzelem.)

1. *Előkészítés.* a) *Számonkérés.* Milyen veszedelem fenyegette hazánkat a XV. század elején? (A török.) Királyaink közül ki ütközött meg először a törökkel? (Nagy Lajos.) Mi őrzi a törökön aratott győzelmének emlékét? (A Máriazellnek ajándékozott Mária-kép.) Kinek uralma alatt válik érezhetőbbé a török veszedelem? (Zsigmond.) Mikor tört be a török először hazánkba? (1391.) Miért vált ez reánk nézve veszedelmessé? (A török közvetlenül hazánk mellé férközött.)

Milyen keleti támadás érte már hazánkat a XIII. században? (A mongol.) Milyen különbséget láttunk a mongol és a törökség életmódja között? (Előbbi nomád életet élt, s inkább zsákmányolt; a török katonai szervezete állandóbb jellegű, hadjáratai területfoglalási céloztak.) Milyen vallásúak voltak a törökök? (Mohamedánok.) Hogyan terjesztették hitüket? (Fegyverrel.) Mi volt szemükben a legnagyobb érdem a tulvilági boldogság elnyerésére? (A hitért harcban való hősi halál.) Milyen né tette a török harcosokat ez a hitük? (Fanatikusok.) Mit állapíthatunk meg tehát a török haderőről? (Minden eddigi nomád jellegű nép seregénél veszedelmesebb ellenfél volt.) Hol ütközött meg Zsigmond először a törökkel? (Nikápoly=1396.) Mivel végződött ez a küzdelem reánk nézve? (Verességgel). Csak magunk harcoltunk ekkor a törökkel? (Nem, rajtunk kívül más európai népek is részt vettek benne; keresztes hadjárat volt.) Számíthatott-e Zsigmond továbbra is európai segítségre? (Nem.)